

"O halde insan nev'inde binler envâ hükmünde sınıflar bulunmayacak." cümlesini izah eder misiniz?

"Şeytanın vücudunda cüz'î şerlerle beraber birçok makasid-ı hayriye-i külliye ve kemâlât-ı insaniye vardır. Evet, bir çekirdekten koca bir ağaca kadar ne kadar mertebeler var; mahiyet-i insaniyedeki istidatta dahi ondan daha ziyade merâtip var. Belki zerreden şemse kadar dereceleri var. Bu istidâdâtın inkişâfâtı, elbette bir hareket ister, bir muamele iktiza eder. Ve o muameledeki terakki zembereğinin hareketi, mücadele ile olur. O mücadele ise, şeytanların ve muzır şeylerin vücuduyla olur. Yoksa, melâikeler gibi, insanların da makamı sabit kalırdı. O halde insan nev'inde binler envâ hükmünde sınıflar bulunmayacak..."

"Bir şerr-i cüz'î gelmemek için bin hayrı terk etmek, hikmet ve adalete münafidir."(1)

Şeytan ve şerler insana musallat edilmeseydi, insanın fitratında var olan istidatlar inkişaf etmez ve heba olurdu. İnsan, istidatlarının inkişaf etmesi ile binler insan kuvvetine ulaşabiliyor, evc-i kemalata çıkabiliyor. Bu da şeytan ve şerlerin ona musallat olmasıyla gerçekleşiyor.

Şayet şeytan ve şerler insana musallat edilmese idi, insan cüz'î bir fert olarak kalır, mahiyetindeki binler kuvvetinde olan kabiliyetleri inkişaf etmez, manen terakkisi söz konusu olmazdı; cüziyette hapsolür, külliyete ulaşamazdı.

Evet, insan fitrat ve mahiyet olarak bütün kâinata mukabil gelecek bir istidatta ve mükemmellikte yaratılmıştır. İnsan, kendisine ihsan edilen maddî ve manevî hisler, duygular, latifeler ve cihazlar sayesinde, Allah'ın bütün isim ve sıfatlarının tecellilerini ölçerek anlayabiliyor. Kâinatın umumunda yazılı olan İlâhî hakikatler, aynı şekilde insanın mahiyetinde de yazılmıştır. Yani insan tek başına büyük âlemdir. İnsan bu gibi hususiyetleri sayesinde arza halife, ebedî cennete namzet olmuştur. İnsanın bir ferdindeki bu kıymet, diğer türlerin tümünde bile yoktur.

"İnsanın bir ferdi, ihâta-i fikriyesiyle, aklıyla, kalbinin vüs'atiyle bir nevi külliyyet kesbeder. Ve kezâ, insanın bir ferdi, hilâfet hususunda âlemin eczasıyla şuurca alâkadar olduğundan, nebatî olsun hayvanî olsun pek çok nev'ilerde tasarruf sahibi bulunduğundan, nevi' gibidir. Ve bu itibarla insanın bir ferdi nevi'ler sırasına geçer.

Binaenaleyh gerek hayvanatın, gerek semeratın nevi'lerinde vukua gelen mükerrer kıyametler, hevâm ve haşeratta vücuda gelen senevî haşir ve neşirler, insanın da her bir ferdinde câridir.”
(Mesnevî-i Nuriye)

Burada insanın diğer canlı nevelerinden üstünlüğü, onun fikrinin ihatası ve kalbinin vüsati ile nazara veriliyor ve bu üstünlüğün onu arza halife yaptığı ve diğer neveler üzerinde tasarrufa yetkili kıldığı ifade ediliyor. Birçok canlı türünün, özellikle böcekler taifesinin, ayrıca meyvelerin, çiçeklerin, yaprakların güz mevsiminde ölmelerinden sonra bahar mevsiminde yeniden yaratıldıklarına dikkat çekiliyor.

Madem, Cenâb-ı Hak bu canlı türlerini yok etmiyor, yeni fertlerini yaratmakla varlıklarını bir yönüyle devam ettiriyor. Elbette, her bir ferdi bir nevi hükmünde olan insan nevini de ölümlerle hiçliğe atmayacak, onları da ahirette yeniden diriltecektir.

Allah, insana birçok hissiyat ve cihazlar vermiş ve duygularına sınır koymamış tâ ki, dünyevî ve uhrevî birçok makama ve mertebelere çıksın, kâinatın halifesi ve neticesi olduğunu gösterebilsin. İnsandaki bu kabiliyetlerin inkişaf etmesi de şeytanların ve şerhlerin tasallutuyla gerçekleşir.

(1) bk. [Lem'alar, On Üçüncü Lem'a.](#)